

*Hur skapar vi
fred med jorden?*

Ekopedagogik för jordfredsgrupper

baserad på boken

Naturens rättigheter
– att skapa fred med jorden

Ekopedagogik och juridik som hållbar samhällspraktik

Ingrid Berg och Nikolas Berg

Innehåll

Del A. Ekopedagogik för fred med jorden	2
Introduktion och sammanhang	2
Hållbara förhållningssätt för en hållbar fredskultur	2
Att underlätta lärande möten och trygga lär-miljöer	4
Lärande ekosystem med jorden som förebild	6
Att arbeta med förhållningssätt för inre och yttre fred	9
Del B. Åtta fredsfrämjande förhållningssätt – fördjupad beskrivning	12
Förhållningssätt för inre fredsarbete	12
1. Relationell omtanke – att mötas	12
2. Inre omställning – att reflektera och analysera	13
3. Ekologisk känslighet – att närvara till oss själva	14
4. Kulturellt berättande – att visionera	15
Förhållningssätt för yttre fredsarbete	16
5. Lokal självorganisering – att organisera nedifrån	16
6. Konstruktiv handling – att agera	17
7. Kreativt utforskande – att medskapa	18
8. Mångfaldens intelligens – att integrera	19
Del C. Förslag på upplägg – översikt	20
Introduktioner och sammanfattningar	20
Utgå från frågeställningar	21
Frågeställningar per träff	22
Förberedelser – att tänka på	22

MEDSKAPARNA – LÄRANDE FÖR HÅLLBARHET
www.medskaparna.se

© 2022 Medskaparna, Ingrid Berg och Nikolas Berg
Layout och fotografier: © Siri Lundström, Genuine Green
Illustration s. 7: Sophie Slettengren, ByDesign
Övriga illustrationer: Ingrid & Nikolas Berg
Omslagsmålning: Konstnär Gerd Göran
Granskning: Martin Hultman
Version: 2022-07-27

Del A.

Ekopedagogik för fred med jorden

Introduktion och sammanhang

Denna skrift har utvecklats i ett Formas-finansierat forskningsprojekt om cirkularitet i samhälle och näringsliv. Det är ett grundmaterial för att utforma samtalscirklar baserade på ekopedagogik, som beskrivs i boken *Naturens rättigheter – att skapa fred med jorden*. Syftet är att stärka människor i att frigöra hopp och handlingskraft som delaktiga medskapare av en hållbar fredskultur och mångfaldiga kretsloppssamhällen. Visionen speglar en ”stark” och systemförändrande cirkularitet som utgår från en jordcentrerad världsbild till skillnad från en svagare, antropocentrisk version. Målet med materialet är att stödja byggandet av trygga lärmiljöer som möjliggör ett sådant cirkulärt lärande, hädanefter benämnt *cirkulär-ande*. Det är lärprocesser som odlar en hållbar relation mellan människan och resten av naturen, en respektfull relation återspeglad i naturens rättigheter som idé och praktik. En avsikt med samtalscirklarna är att främja bildandet av lokala, självorganiserande basgrupper eller *jordfredsgrupper*, byggda på tillit och principer som liknar naturens levande, komplexa system. Sådana grupper kan så frön till en mångfaldsrörelse för en livgivande ”glokal” fredskultur. En kultur där vi tänker globalt och agerar lokalt, med rättigheter för såväl mänskliga samhällen som planetens ekosystem. Det är lokalt vi kan värna rätten till biologisk och mänsklig mångfald, nyckeln till hållbarhet.

Ekopedagogiken har kallats en rättighetspedagogik som knyter samman människans och naturens rättigheter. Den har sitt ursprung hos

Stora Lule älv.

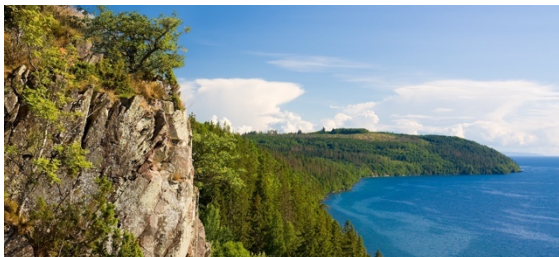
den brasilianske pedagogen Paulo Freire och bygger på tydliga ställningstaganden för mångfald i alla aspekter, social inkludering, klimaträttvisa samt rätten till grundläggande försörjning inklusive matsuveränitet. Liksom ställningstaganden mot diskriminering, rasism, förtryck, kolonialism och klimatförnekelse. Samtalsmaterialet baseras på forskning som visar att jorden nu befinner sig i tidsåldern antropocen. Den kännetecknas av människans massiva påverkan på planeten vilken bland annat märks i klimatförändringar, massutrotning av arter och kollapsande ekosystem. Samtidigt står ekopedagogiken för en hoppfull människosyn: Vi har förmågan att ändra riktning och se till att människans närvaro på jorden blir regenerativ och livgivande. Vi kan lära oss leva på sätt som återskapar ekosystem och ger mer liv tillbaka till jorden än vi tar. Denna övergång från destruktiv dominanskultur till konstruktiv fredskultur, kan beskrivas som en kollektiv och individuell lärresa. Ekopedagogiken och samtalscirklarna syftar till att vägleda dessa djupa lärprocesser i tanke och handling.

Fredskultur präglad av hållbara förhållningssätt

En fredskultur präglas av goda och hållbara relationer i en grupp, en organisation eller ett samhälle. Relationer bygger på förhållningssätt, synsätt och värderingar. Goda relationer kan sägas handla om rättigheter där alla inblandade respekteras för sina egenvärden och

inte bara för sina nyttovärden. Detta utbildningsmaterial utgår från tanken att inte bara människan är rättighetsbärande subjekt, utan även ekosystem som exempelvis skogar, floder och sjöar. Liksom alla arter med sina unika gåvor till vår gemensamma jord, samt naturen i sin helhet. Idag behandlar vi ofta naturen, och därmed oss själva, som objekt, resurser, förbrukningsföremål eller handelsvaror – ett förtingligande. Det är ohållbara förhållningssätt som speglar och förstärker den industri-moderna kultur där vi ser oss som separerade från resten av skapelsen, en kultur där vi förlorat känslan av anknytning till jordens livsväv. Naturens rättigheter ändrar på detta och gestaltar en berättelse om en hållbar relation mellan människan och de ekosystem vi är del av. Idén är både en juridisk innovation och en social rörelse, men representerar även ekokulturellt lärande där vi lär oss odla fredsfrämjande och ekologiska förhållningssätt i tanke och handling. På så sätt kan var och en i sitt dagliga liv bidra till att det växer fram en fredskultur präglad av respektfulla relationer till hela den färgsprakande mångfalden av liv. En återanknytning på flera nivåer.

För detta krävs en gemensam utforskning kring frågor som: Vad händer när alla former av liv respekteras för sin inneboende rätt att vara del av, och bidra till jordens levande väv av relationer? Att existera, blomstra och utvecklas utifrån egna behov, i samklang med omgivningen. Vad kan det betyda om människans rättigheter ses som del av jordens rättigheter? Om människan inte ser sig som jordens härskare utan medskapare i livsväven?

Kan vi lära oss sluta fred med jorden genom att erkänna rättigheter för exempelvis sjön Vättern som idag hotas av utsläpp, gruvor och flygvapenövningar? Foto: Carl Lundberg.

Vad blir effekten när rättigheter inte längre reserveras för mänskliga individer, utan också är kollektiva? Vilket är fallet med bland annat urfolks och småbrukares rättigheter. Vad sker när rättigheter även sprids till lokalsamhällen och ekosystem? Idag praktiseras naturens rättigheter i flera länder och alltfler aktörer ställer sig också bakom idén i form av ekocidlagstiftning (kriminalisering av livsmiljöförstörelse), däribland miljöorganisationer, forskare och ledare för kyrkor, näringsliv och fackförbund. Vad händer när vi på detta sätt fördjupar respekten för allt liv, när vi låter oss beröras djupare av planetens skönhet och inte bara ser den som "resurs"? Hur påverkar det vår relation till varandra och resten av skapelsen? Hur speglar det en förändring i våra synsätt, värderingar och antaganden om världen, varandra och oss själva? Hur påverkas synen på vad som är hållbara lösningar? Hur lär vi oss nya, mer hållbara förhållningssätt?

Denna vägledning tar avstamp i tanken att samhällen som präglas av rättighetsbaserade relationer till allt levande, både återspeglar och förstärker en planetär fredskultur. Det är samhällen som härmar naturens ekosystem vad gäller resiliens och tålighet. Ett syfte med samtalscirkelarna är att möjliggöra utforskande lärgemenskaper där alla stärker varandra som medskapare av en sådan kultur. Medskapare som får kraft att i ord och handling sprida nya kulturella berättelser om hur vi kan möta resten av skapelsen i en anda av ömsesidig samverkan snarare än ensidig dominans. Berättelserna är egentligen uråldriga då många lokalt baserade visdomstraditioner länge levt i fredlig samverkan med jorden. Vilket visar att vi kan om vi vill. En utgångspunkt för materialet är att hållbart agerande behöver grundas i hållbara förhållningssätt. Boken *Naturens rättigheter – att skapa fred med jorden* tar upp åtta livgivande (regenerativa) och systembaserade förhållningssätt som kan vara byggstenar i ett hållbart engagemang.

I utforskande samtalscirklar kan förhållningssätten lägga grunden till en trygg lärmiljö i gruppen – ett inre fredsarbete för att stärka gruppens medlemmar som aktiva förändringsagenter i samhället. Den fredskultur som utvecklas i gruppen kan omsättas i konstruktiv handling. Som ringar på vattnet kan den spridas och påverka olika sammanhang.

Varför arbeta med synsätt och förhållningssätt när världen brinner, som många känner idag? Detta material pekar på att den ohållbara utvecklingen på många sätt orsakas av våra kollektiva sätt att se på och förhålla oss till övriga naturen. Vi har behandlat naturen, världen, varandra och oss själva som handelsvaror. Synsätt som skapat en ohållbar konsumtion. Ett hoppfullt budskap är att vi kan lära oss ändra på det. Men det finns fler skäl till att utforska och odla hållbara förhållningssätt. Ett är att det kan vara svårt att prata om och arbeta med de globala kriser vi tar del av. De drabbar oss känslomässigt och kan skapa upplevelser av maktlöshet. Samtalscirklarna kan hjälpa oss att hantera utmanande fakta om miljö- och klimatkriser, hoten mot biologisk mångfald, förstörda ekosystem, klimatorättvisor liksom socialt förtryck och exkludering – effekterna av en ohållbar kultur. I grupp är det ofta lättare att möta de känslor som utmaningarna kan väcka, att hitta förhållningssätt som omfamnar såväl skönheten i exempelvis en gammelskog vi besöker som smärtan när vi inser att den är på väg att kalhuggas. Att befinna sig i spänningsfälten mellan verklighet och vision kan vara smärtsamt. Vi behöver stödja varandra i att möta utmaningarna konstruktivt och kreativt, för att ta vara på möjligheterna och vända maktlöshet och klimatångest till handling. Konstruktiva förhållningssätt gör resan meningsfull och möjliggör ett långsiktigt hållbart agerande. Detta kan födas i samtalscirkeln och lägga grunden till ett mer långsiktigt medskapande och samarbete i jordfredsgrupper, som bas för en mångfaldsrörelse.

Att underlätta lärmöten och trygga lärmiljöer

De fredliga förhållningssätten kan odlas i olika former av lärande möten som samtalscirkelarna kretsar kring. I boken beskrivs de som fyra möten: med naturen, med världen, med varandra och våra lokala platser samt med oss själva där fredskulturen växer fram i samspel mellan hjärna, hjärta och hand. Dessa möten lär oss olika aspekter av vad vi behöver som medskapare av en hållbar fredskultur. Det är i mötena vi kan utforska och utveckla verkligt hållbara relationer. Där kan genuint lärande för hållbarhet ske när alla engagerar sig och är öppna för att våga reflektera, självreflektera, ifrågasätta och problematisera. Till detta behövs ett stödjande och uppmuntrande samtalsklimat – en lärmiljö där vi kan provtänka och pröva nya formuleringar som vi inte tidigare uttryckt. Enligt ekopedagogiken handlar det om miljöer där vi lär av och med varandra, där allas visdom och erfarenheter stärker det gemensamma och ömsesidiga lärandet. En läresa där vi kan komma att ompröva vår syn på såväl världen i stort som på oss själva, med hjälp av systemvetenskap och helhetstänkande. Förhoppningsvis kan samtalscirkelarna frigöra hopp och handlingskraft genom insikten och övertygelsen att vi är de vi väntat på för att förverkliga fred med och på jorden.

Som samtalsledare för sådana cirklar handlar det mycket om att själv öva sig i att praktisera medskapande förhållningssätt. De kan kännas igen från traditionell folkbildning, där det goda samtalet står i centrum. I folkbildningen finns även cirkelformen, som speglar synsättet att alla är jämlika i det lärandet mötet. Det viktigaste är själva villigheten att ständigt lära och utforska vidare och låta den känslan smitta av sig på deltagarna. Ekopedagogiken bygger på frigörande pedagogik, en grundpelare i svensk folkbildning. Där är inte målet att

överföra färdigformulerad kunskap från lärare till elev, utan att hålla utrymme för det ömsesidiga lärandet där du som samtalsledare är delaktig i processerna. Fokus ligger på att möjliggöra för allas röster, kunskaper och erfarenheter att blomstra och bidra till helheten i cirkeln. Paulo Freire, upphovsmannen till både frigörande pedagogik och ekopedagogik, myntade uttrycken "elev-lärare" och "lärar-elev". Alla har ansvar för att stärka tryggheten och tilliten i gruppen i syfte att möjliggöra det transformativa, innovativa och integrativa lärande som behövs i vår tid. Einstein påpekade att vi inte kan lösa de problem vi möter idag med samma typ av tänkande som orsakade dem. Att ensidigt hoppas på grön teknik, grön energi och grön BNP-tillväxt skapar bara nya problem. Vi behöver lära om, lära nytt och lära helhet – essensen av lärande möten.

För samtalsledaren kan det vara utmanande att inte kunna hålla sig till en manual eller anvisningar som steg för steg beskriver hur kunskapen kan byggas. Den formen av lärande har vi ärvt från den industrimoderna kulturen med sitt linjära tänkande. Det syftar till att upprätthålla befintliga system och strukturer och är värdefullt för att exempelvis lösa tekniska problem. Men det linjära tänkandet räcker inte för att möta hållbarhetsutmaningarna. Snarare är det en del av problemen, då det har lett till linjära produktionsmodeller där vi i allt snabbare takt omvandlar naturens resurser till avfall. Detta har skett genom att vi alltför ensidigt prioriterat målstyrning före behovstyrning. Ekonomiska mål har fått gå före både ekologiska och sociala behov. Vi behöver både tänka nytt och samtidigt återuppliva uråldrig visdom, för att bygga på cirkulära modeller och verkliga behov grundade i naturens kretslopp. Ingen har "de enda svaren" på hur detta ska gå till, men alla kan bidra till lösningarna. Om det handlar om nya tankesätt och förhållningssätt så är vi alla viktiga verktyg i omställningen. De nya kunskaperna växer

fram organiskt i en utforskande dialog som inte styrs av att vissa mål ska uppnås, utan som syftar till att frigöra det ömsesidiga kunskapandet, gemenskapandet och självorganiserandet. Det är denna form av lärmiljö som samtalsledaren kan hålla utrymme för.

Att möjliggöra gemensamt cirkulärande innebär att odla tillit till att cirkeln kan hitta svaren. Tillit till gruppens förmåga stärker gruppens självtillit, vilket bidrar till att utveckla en fredskultur. Lärandet sker inte genom individuell korvstopning, utan växer fram i det ömsesidiga utbytet, ett tillsammanslärande. I processerna är frågorna viktigare än svaren, nyfikenheten en rikedom och varje slutsats troligen förhastad. Samtalsledarens ansvar blir att ställa frågor, tillföra perspektiv, lyssna efter behov och möjligheter liksom att underlätta allas delaktighet. Att se och uppmuntra den framväxande visdomen, individuellt och kollektivt. Gruppen och processerna behöver stödjas i att klargöra sin relation till såväl rådande verklighet som riktning och vision, liksom vad man vill göra tillsammans. Man behöver våga möta nutidens komplexa utmaningar, och se dem utan förenklingar och omskrivningar. För att möjliggöra detta behövs en form av frigörande pedagogiskt ledarskap – barfotapedagoger som tar steget in i sitt eget medledarskap och ansvar. En barfotapedagog behöver inte vara expert. Det räcker med viligheten att lära sig möjliggöra de lärande rum där människor själva kan ta stegen. Det är de-

Ekopedagogik-baserade kursen Framtidens by besöker permakulturodning vid Växhuset, Söderhamn. Foto: David Furuholm.

mokratiarbete som kan förebygga främlingsfi-entlighet, diskriminering, rasism, utpekande av syndabockar, sökande efter starka ledare eller andra enkla och falska lösningar.

Lärande ekosystem med jorden som förebild

Kärnan i ekopedagogiken kan beskrivas som folkbildning med tydliga ekologiska ramar. Den bygger på principer och förhållningssätt som hämtar inspiration från naturens sätt att lära. Ekopedagogiken kan ses som ett ramverk för olika pedagogiska riktningar som söker stärka en hållbar och fredlig relation mellan människan och resten av skapelsen. Förebild för gruppens lärande blir jordens levande, resilienta (motståndskraftiga) självorganiserande ekosystem. System vars styrka bygger på bland annat mångfald, komplexitet och *adaptivitet*, det vill säga förmågan att möta utmaningar. Gruppens process kan liknas vid ett lärande ekosystem som byggs i ett dynamiskt samspel mellan deltagarna i de tidigare nämnda fyra lärmötena. Möten som uppstår spontant utan given ordning, ofta parallellt. I dessa möten påverkar alla röster helheten. Delaktighet, öppenhet och närvaro är förutsättningar för att de överhuvudtaget ska uppstå. Alla perspektiv är välkomna så länge mångfald respekteras. Ett genuint möte bygger på villigheten att röras och beröras. Kanske förändras vi och behöver omvärdera vår världsbild av sådana möten. Kanske upptäcker du dig själv som barfotapedagog och ekorättsaktivist i ekopedagogisk anda. Alla har erfarenheter att ge. De ekopedagogiska ramarerna kan frigöra och möjliggöra en ständigt växande utforskning, snarare än begränsa.

De fyra lärande mötena utgör en sorts karta i samtalsprocessen. I mötena utvecklas åtta medskapande och livgivande förhållningssätt som kan tillämpas i det vardagliga byggandet

av en fredskultur. Mötena äger rum på både ett inre och yttre plan. Det innebär att varje möte ger möjlighet att utforska två olika förhållningssätt som dels gestaltar inre, existentiella aspekter av fredsarbetet, dels yttre och praktiska aspekter. Lärandet äger rum i spänningsfälten mellan dessa inre och yttre förhållningssätt. De behöver varandra. De inre handlar om relaterande, reflekterande, känslans intelligens eller kraften i visioner. De yttre rör organisering, handling, kreativa uttryck och konkret samverkan. Tillsammans bildar de en kompass som kan hjälpa oss att förhålla oss konstruktivt och kreativt som medskapare av en hållbar framtid, mitt i vår tids spänningsfält mellan utmanande verkligheter och visioner. Förhållningssätten är inget att lära sig utantill, utan kan vara något vi integrerar och lär oss leva med vartefter vi engagerar oss i de lärande mötena. Efterhand utvecklar vi de förmågor som kan bära en fredskultur.

Ett begrepp som är besläktat med lärande ekosystem är *symmathesy*, som systemtänkaren Nora Bateson har skapat av de grekiska orden "lära tillsammans". Ekopedagogiken betonar tillsammanslärandet eftersom de komplexa utmaningarna med att ställa om till ett hållbart samhälle är för stora för att vi ska kunna klara dem som individer. Vi behöver varandra, och i mötena mellan våra olika perspektiv kan det växa fram nya lösningar som ingen av oss hade kunnat hitta på egen hand.

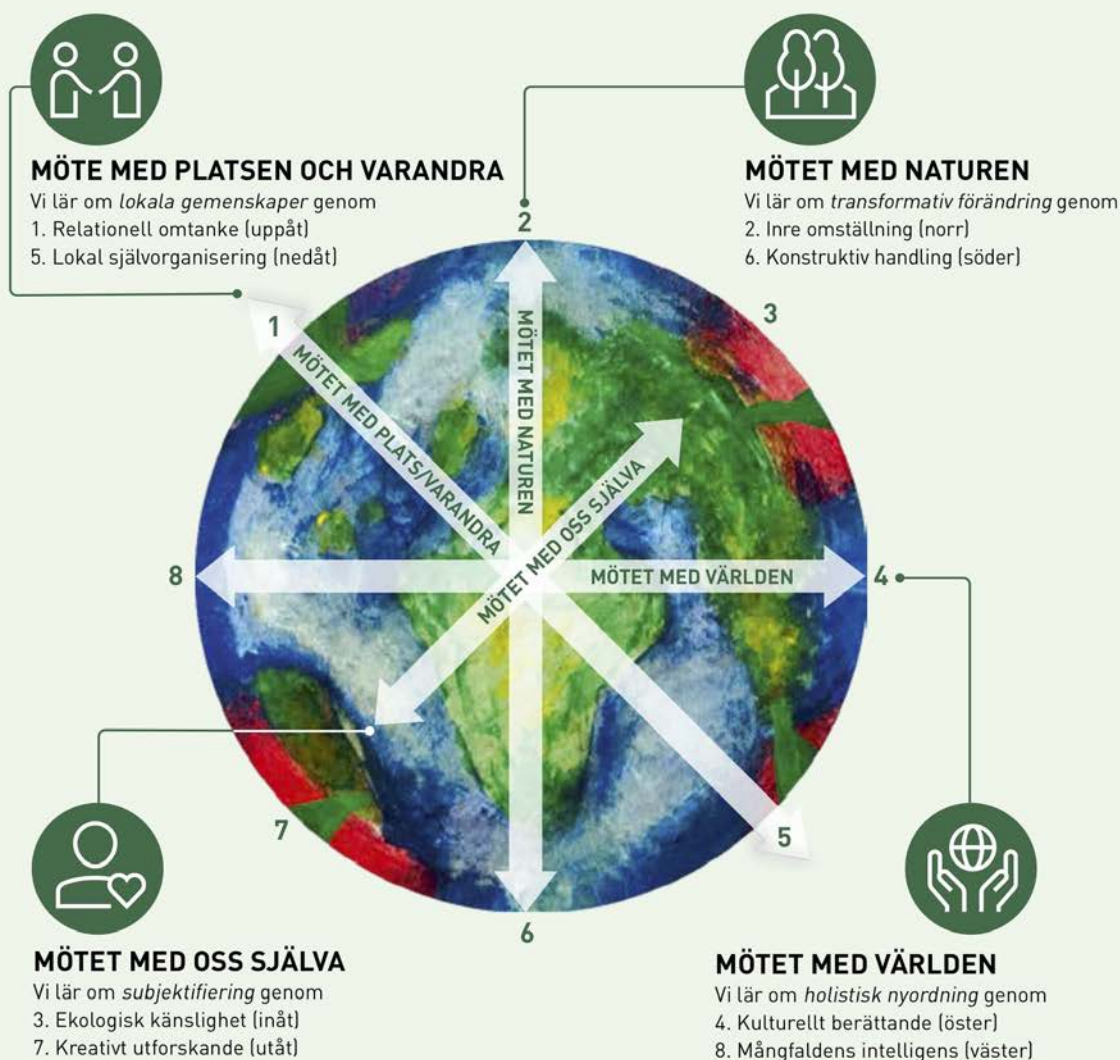
Naturen som förebild. Åhkká-massivet, från Boalnothåhkká. Åhkká, nord- och lulesamiska för "gammal/klok kvinna" eller "hustru". Akkorna var barnens och kvinnornas beskyddare, Mátтарáhkká = modergudinnan. Se vidare samer.se/1140.

De olika fredsfrämjande förhållningssätten utgör den näringsrika myllan för ett fruktbart tillsammanslärande. Och lärmötena kan även ses som de fyra elementen jord, luft, vatten och eld i naturliga livgivande ekosystem.

Sambanden mellan lärmöten och förhållningsätt i lärande ekosystem illustreras i denna bild hämtad från boken *Naturens rättigheter – att skapa fred med jorden*. Den utgår från jorden som förebild och modell för lärandet:

LÄRANDE EKOSYSTEM

Fyra lärande möten - fyra spänningsfält som frigör medskapande av hållbar samhällstransformation

Ekopedagogisk karta för hållbart lärande i förverkligandet av en ekorättsbaserad, global fredskultur

© Medskaparna 2021

Varje möte möjliggör lärande kring olika aspekter i det lärande ekosystemet, genom både inre och yttre förhållningssätt:

- I mötet med naturen lär vi om *transformativ förändring* genom förhållningssätten:
 - *inre omställning* där vi reflekterar för att omvandla erfarenheter till visioner
 - *konstruktiv handling* där vi agerar för att omvandla visioner till verklighet
- I mötet med världen och kulturen lär vi om *holistisk (ny)ordning* genom:
 - *kulturellt berättande* där vi utvecklar visioner som kan vägleda fredsarbetet
 - *mångfaldens intelligens* där vår samverkan bygger gemensam praktisk erfarenhet
- I mötet med varandra och platsen lär vi om *lokala gemenskaper* genom:
 - *relationell omtanke* där vi tillsammans skapar trygga lärmiljöer
 - *lokal självorganisering* där vi lär oss fatta beslut och organisera oss
- I mötet med oss själva lär vi om *subjektifiering* genom:
 - *ekologisk känslighet* där vi lyhört möter våra känslor som en inre kompass
 - *kreativt utforskande* där vi lär känna oss som medskapare i kreativa handlingar

De fyra mötena med sina olika förhållningssätt lägger en grund för såväl inre som yttre lärande för en hållbar fredskultur – inre och yttre fredsarbete. Ovanstående bild av lärande ekosystem bygger vidare på en lärmoddell som kallas *Kolbs lärcykel*. Den ser ut som en cirkel med ett kors i mitten. Korset bildas av två axlar som enligt Kolb motsvarar olika dimensioner av lärandet, här gestaltat genom mötet med naturen och mötet med världen. Genom att lägga till ytterligare ett par axlar, mötet med varandra och platsen samt mötet med oss själva, utvecklas den något platta och

abstrakta lärcirkeln till ett lärande ekosystem – en flerdimensionell sfär inspirerad av jordklotets form. Det är alltså vi som människor som gestaltar den tredje och fjärde axeln. Först då kommer det lärande ekosystemet till liv. Dels när vi knyter an till närmiljön och lärmiljön i den lokala gemenskapen eftersom lärandet blir konkret när vi som grupper agerar lokalt för globala visioner. Dels när vi som individer kliver in i handlingen som aktiva subjekt och medskapare, inte bara konsumenter och utförare. Allt detta ger en mer rättvis och mångfasetterad bild av det komplexa samspel som äger rum när människor lär tillsammans. Illustrationen påminner även om medicinhjulet som återfinns hos olika urfolk världen över. Det kan ses som en sorts kompass på läresan för att leva i balans med resten av skapelsen, inspirerad direkt av naturen där man har med sig de olika riktningarna vart man än går. Boken *Naturens rättigheter - att skapa fred med jorden* beskriver mer om lärande ekosystem, lärcykeln och medicinhjulet i kapitel 9.

Denna mångdimensionella bild visar hur ekopedagogiken möjliggör ett komplext och dynamiskt lärande, inspirerat av naturen. Hela lärsystemet kan ses som en spegel av jordens ekosystem. Precis som vi lär, utvecklas livet ständigt vidare i samspelet mellan solens och jordens rörelser som ger oss dygnets och årets växlingar. Precis som livet självt kan ett lärande ekosystem vara motsägelsefullt och paradoxalt. De lärande mötena inträffar inte i en given ordning, och flera sorts möten kan samspela i en enda lärsituation. Ofta vävs förhållningssätten samman och stärker varandra i komplexa lärsituationer, vilket ökar förmågan att hantera utmaningar och ta vara på möjligheter i omställningen till hållbarhet. Ibland kan det ena växa fram ur det andra i en organisk följd som påminner om den ordning som återges nedan i förslaget till upplägg. Men det finns som sagt inga slutgiltiga regler att följa. En studiecirkel som ska stärka människor som

aktiva subjekt och medskapare av en hållbar fredskultur, kan se ut på många sätt. En förståelse för de olika mötena och förhållningssätten i lärande ekosystem ger förutsättningar för att se vad som behövs i varje stund.

Känn dig fri att forma din unika lärmiljö och gemenskap utifrån vad du inspireras av. Kanske kan konst, poesi och berättande ge bättre vägledning än bruksanvisningar i cirkulärlärandet. Det finns många språk som engagerar hjärna, hjärta och hand och hjälper oss att sätta utforskandet i centrum, i kontrast till en alltför hård målstyrning. Nya stigar blir till när vi går i otrampade marker, vilket vi modigt behöver göra. *“Det är vägen som är mödan värd”*, uttryckte poeten Karin Boye. Vi kan också inspireras av systemtänkare som Donella Meadows och Fritjof Capra. Meadows använde dans som metafor för ett ledarskap som kan förändra stora, komplexa system. I frigörande ekopedagogik växer förändringar fram nedifrån och inifrån människor. En process som inte kan styras men stödjäs av ett situationsanpassat, flexibelt eller *“dansande”* ledarskap. Sådana lärprocesser är cirkulära och oförutsägbara, till skillnad från målstyrningens mer rigida och mekanistiska försök att kontrollera resultat. Enligt Capra förändras inte levande system, grupper eller organisationer av styrning uppifrån, men däremot av *meningsfulla störningar* som kan starta lärprocesser drivna nedifrån. Lärande ekosystem syftar till att möjliggöra detta genom att åter skapa mening och sammanhang bortom den fragmentariska, industrimoderna världsbilden.

Att lära av och med levande ekosystem.

De trygga lärmiljöerna kan frigöra transformativt lärande och holistiskt tänkande. Det stärker människor att integrera sig i naturens levande system som *“jordlingar”* och världsmedborgare, med jorden som förebild.

Att stödja förhållningssätt för inre och yttre fred

Som samtalsledare kan man ta upp förhållningssätten i den ordning man själv känner för och finner lämplig. Med detta sagt vill vi här föreslå en ordning där man först fokuserar på de fyra inre förhållningssätt som speglar existentiella frågor, ett inre fredsarbete. De lägger en stabil grund för att sedan gå in på de övriga förhållningssätten som stärker handlings- och samverkanskraft och mer riktar in sig på det yttre fredsarbetet. Med en stark inre förankring underlättas ett hållbart och konstruktivt agerande som på sikt kan ge mer energi än det tar. Det inre fredsarbetet handlar om gruppens och deltagarnas identitet och svarar på frågor som har att göra med varandet: *Varför finns vi, vilka vill vi vara, vad känns meningsfullt?* Där finns de bärande berättelser som ger mening, riktning och sammanhang, en existentiell grund som ofta försvunnit i samhällets centralisering och industrialisering. Det yttre fredsarbetet handlar om att praktiskt gestalta den gemensamma identiteten och berättelsen, att omsätta varandet i olika former av handlingar och göranden. Där finns frågor som: *Vad vill vi göra, hur organiserar vi oss och hur kan vi agera och samverka?* De inre och yttre förhållningssätten är ömsesidigt stärkande: Ju starkare existentiell grund desto mer kraftfullt kan agerandet bli. Samtidigt stärker det gemensamma agerandet gruppens inre strävan att bygga tillit och tillhörighet.

Följande citat av Arkan Lushwala, ceremoniledare från de andinska urfolken, förklarar relationen mellan varande och görande när det gäller att möta hållbarhetskriserna:

Jag reser runt världen och träffar människor från olika kulturer. Överallt frågar folk: "Vad kan vi göra?". Det är den andra frågan. Den första frågan är: "Vad kan vi vara?". För vad du kan göra är en konsekvens av vem du är. När du väl vet vad du kan vara, vet du vad du kan göra. Handling är extremt viktigt just nu. Och ändå måste den handlingen födas från en plats i oss själva som har verklig talang. Våra handlingar är exakta när de är i harmoni med den kraft som vill förnya livet här på jorden och göra det bättre för kommande generationer.

För att illustrera sambanden mellan de inre och yttre förhållningssätten återges här en bild av det lärande ekosystemet ur ett annat

perspektiv än tidigare. I denna illustration ligger fokus på förhållningssätt, där de inre är grönmarkerade medan de yttre är röda.

De inre förhållningssätt som bygger hållbar fredskultur handlar om

1. Relationell omtanke – att mötas och bygga tillit
2. Inre omställning – att reflektera över nuläget
3. Ekologisk känslighet – att närvara till sin inre kompass
4. Kulturellt berättande – att visionera och bygga mening

De yttre förhållningssätt som bygger hållbar fredskultur handlar om

5. Lokal självorganisering – att organisera nedifrån
6. Konstruktiv handling – att agera för verkliga behov
7. Kreativt utforskande – att medskap och våga pröva
8. Mångfaldens intelligens – att integrera erfarenheter och samverka

En grupp som möts för första gången kan ha nytta av den här ordningen på flera sätt. Att lära känna varandra blir en konkret utforskning av vad *relationell omtanke* innebär i praktiken. Därefter kan det vara värdefullt att ägna sig en stund åt *inre omställning* som handlar om att stanna upp, reflektera och lyssna till varandras berättelser om såväl rådande världsläge som längtor efter en mer hållbar tillvaro. Den förståelse man bygger i gruppen kan fördjupas genom *ekologisk känslighet* som förankrar kunskapen och längtorna på en mer emotionell nivå, vilket stärker engagemanget och möjliggör hållbara beteendeförändringar. Längtorna kan sedan utvecklas och få tydligare form genom *kulturellt berättande* där gruppen lär känna berättelsernas kraft och odlar förmågan att visionera tillsammans. Därifrån kan gruppen börja organisera sig för att agera i det yttre, vilket motsvarar förhållningssätten *lokal självorganisering* och *konstruktiv handling*. Handlingen vidareutvecklas och blir mer dynamisk genom *kreativt utforskande* och nytänkande. Erfarenheterna integreras i samarbeten byggda på *mångfaldens intelligens*.

När samtalsledaren blivit mer bekant med materialet, blir det också lättare att testa olika ordningsföljder i utforskandet av de fredsfrämjande förhållningssätten. Man kan börja var som helst i systemet beroende på behov och var gruppen står. Känner gruppdeltagarna varandra kan man exempelvis direkt börja skapa gemensamma visioner (punkt 4 ovan). Om samtalsledaren själv har erfarenhet av kreativt utforskande kan lekfulla och kreativa övningar vara en start (punkt 7). Om ett lokalt ekosystem är utsatt för ett hot, kan det vara mer aktuellt att snabbt börja organisera och agera (punkterna 5 och 6). Alla förhållningssätt påverkar varandra. Exempelvis bidrar det kreativa utforskandet och mångfaldens intelligens med kvalitéer som behöver genomsyra alla andra processer och förhållningssätt, för

Samodling som konstruktiv handling.

att gruppen ska kunna möta komplexa utmaningar med rikedom av allas medskapande.

Sammanfattningsvis står vårt samhälle idag med ett ben i en ohållbar verklighet, medan det andra trevar sig fram i en mer hållbar riktning. Ett hoppfullt budskap i ekopedagogiken är att våra handlingar påverkar världen. Om vi ser till hur naturens ekosystem utvecklas så kan små förändringar ha stor betydelse. Den ohållbara kultur som vi är på väg att lämna är inte någons fel, men vi har alla ansvar och möjlighet att påverka. Som grupper kan vi utveckla lärande ekosystem, trygga lärmiljöer där vi kan bli modiga tillsammans och stärka vår påverkanskraft som medskapare av en hållbar fredskultur. Med hjälp av de åtta förhållningssätten utvecklar vi oss som förändringsagenter, bärare av en hoppfull berättelse om en hållbar relation mellan människan och resten av skapelsen. Genom att lära och växa tillsammans bidrar vi även till läkande i spåren efter den industrimoderna kulturen. Vi läker i relation till jorden (ekologiskt), världen (kulturellt), mänskliga gemenskaper (socioekonomiskt) liksom till oss själva (mänskligt).

Varje jordfredsgrupp bygger sitt eget lärande ekosystem som hämtar näring i genuina lärmöten. De möten och relationer som gestaltas i gruppen utgör en unik lärgemenskap och en stärkande lärmiljö. Bilderna av lärande ekosystem kan ses som kompasser på denna inre och yttre resa. Här nedan följer en närmare beskrivning av de ingående förhållningssätten. De kan integreras efterhand genom gruppens läroprocess snarare än att läras utantill.

Del B. Åtta fredsfrämjande förhållnings-sätt – fördjupad beskrivning

Det industrimoderna paradigmet är ohållbart eftersom det kontrollerar och dominerar resten av skapelsen. Det är en härsarkultur som är motsatsen till fredskultur. Härskarkulturer upprätthålls av härskartekniker, varav åtta finns beskrivna på exempelvis kvinnojourernas hemsida. På motsvarande sätt kan en fredskultur skapas av fredsfrämjande förhållnings-sätt. De bygger på systemteoretiska principer som är viktiga utgångspunkter för att förverkliga hållbara och regenerativa samhällen med naturens kretslopp som förebild. Förhållnings-sätten svarar på kriser i det industrimoderna samhället. Som individer och grupper kan vi ta ställning och odla dessa förhållnings-sätt. Då blir vi bärare av den fredskultur vi vill sprida – en förmåga som varken regeringar, organisationer eller globala sammanslutningar har. Vi kan inspireras av socialantropologen Margaret Meads visdomsord: *Tvivla aldrig på att en liten grupp av omtänksamma, engagerade människor kan förändra världen. Det är faktiskt det enda som någonsin förändrat den.*

Nedan beskrivs de åtta fredsfrämjande förhållnings-sätten närmare – byggstenarna i ett hållbart engagemang. De återges i den ordning

Fred med elementen vid Gällöksjön.

som nämnts tidigare: Först de inre förhållnings-sätten som handlar om existentiella frågor, om varandet, och sedan de yttre om görandet.

Förhållningssätt för inre fredsarbete

1. Relationell omtanke – att mötas

Många av dagens hållbarhetsutmaningar är globala, men ofta är det lokalt vi kan hitta lösningar och möjligheter att engagera oss. Ett mer resursbevarande samhälle fordrar hög grad av lokal samverkan. Det kan skapa en känsla av gemenskap och sammanhang som ger oss konkreta erfarenheter av relationell omtanke. Det handlar helt enkelt om att människor *bryr sig om* varandra, sina lokalsamhällen, världen i stort och de omgivande ekosystemen – livsmiljöerna för dagens och morgondagens generationer. Naturen är inte något annat "där borta". Vi är helt och hållet beroende av och i relation till de ekosystem vi är del av, stora som små. På djupare plan handlar relationell omtanke om att förstå världen som en livsväv av relationer, snarare än en gigantisk maskin. Att förstå att vi är natur. Det synsättet blir drivkraften för en inre och yttre samling när en lokal jordfredsgrupp vill gå djupare i omställningsresan. Gruppens styrka bygger inte på summan av individerna utan på bärkraften i relationerna. När tyngdpunkten förskjuts från individuella prestationer till ett intresse för vad som kan uppstå i mötena minskar pressen på enskilda medlemmar att behöva positionera sig. Man behöver inte kämpa för att utmärka sig när utgångspunkten är att alla har värdefulla bidrag att komma med. Med en förskjutning från det positionella

till det relationella, kan gruppens gemenskap stärkas och den kreativa potentialen frigöras. Möten sker *mellan* personer vilket innebär att relationerna utvecklas i mellanrummen. Två frågor som kan fördjupa den relationella omtanken är: *Vilka är vi* och *vilka kan vi vara?*

Det relationella förhållningssättet ifrågasätter den industrimoderna berättelsen om att skapa mening genom individualisering och privat konsumtion. En berättelse som orsakat rovdrift på både människor och natur. Som människor blir vi till genom våra relationer till varandra, våra platser, omvärlden, naturen och oss själva. Rikedom som byggs av relationer snarare än av transaktioner kan möjliggöra fred med jorden. Tilliten, anknytningen och den relationella förmågan fördjupas när vi möts med öppet sinne, i förundran inför skapelsen. Tillsammans får vi kraft att hantera utmaningarna och ta vara på möjligheterna. Tilliten utvecklas i lokala samtalscirklar och gemensamt görande som stärker den relationella omtanken, i en lärmiljö där individerna kan blomstra i sina gåvor till helheten. Ett viktigt steg i tillits-arbetet är att samtala om vad som behövs för att alla i gruppen ska känna sig trygga och inkluderade. Historien kan bidra med lärdomar. Genom tiderna har människor byggt tillit genom att samlas runt elden för att samtala, äta och sjunga tillsammans. Och kanske är det runt grytorna och runt köksborden det blir synligt hur grupper och lokalsamhällen mår. Där kan vi skapa fred på riktigt.

Omtanken kan föda längtan att följa upp vad som sker i samhället, analysera orsakssamband och omsätta förståelsen i handling. Det gäller att pausa och betrakta för att tillsammans skaffa överblick och förstå var vi befinner oss, vart vi vill och vad som behövs. Det relationella förhållningssättet medför en fördjupad insikt i hur de egna handlingarna påverkar omvärlden och skapar konsekvenser – att vi gör skillnad på gott och ont! Där kan en längtan födas om att vara med och bidra till

en hållbar framtid i de sammanhang man kan påverka, inte minst i de lokala gemenskaperna. Med ökad tillit följer modet att uttrycka sig, att dela med sig av gåvor och perspektiv. Ett generöst delande i trygga lärcirklar kan skapa känsla av ömsesidig påverkan. Ett samspel som med ett systemteoretiskt perspektiv benämns *cirkulära samspelsmönster*. Det skapar förutsättningar för gemensamt lärande, växande och utveckling. Relationell omtanke svarar på den *socioekonomiska krisen* som märks i form av utslagna lokala ekosystem och samhällen, ökade ekonomiska klyftor liksom ojämlika förhållanden. Förhållningssättet hjälper oss att knyta an till naturen som många idag har blivit främmande inför. Det lägger grunden till jordbaserade gemenskaper.

2. Inre omställning – att reflektera och analysera

En viktig utgångspunkt för jordfredsgrupper är inre omställning i form av kritisk reflektion och självreflektion. Det innebär ett fördjupat lärande genom synvändor och perspektivskiften som kan ändra ohållbara beteenden och konsumtionsmönster. Sådant blir möjligt i takt med ökad tillit och trygghet i den lokala gemenskapen. Den kritiska reflektionen handlar bland annat om att förstå de globala hållbarhetskriserna och deras inverkan på vår livssituation. Att inte blunda för hur kolonialismen och utarmningen av lokalsamhällen världen runt kan ses som en viktig orsak till den ohållbara utvecklingen, liksom hur kriserna drabbar lokalt. Eller att kritiskt granska försök till lösningar. Självreflektion kan innebära att ifrågasätta och omvärdera egna vanor, beteenden och identiteter. Men också att ställa frågor om vilka längtor man har, vad som verkligen är viktigt. Ju tydligare uppfattning om nuläge respektive önskad riktning, desto tydligare märks "gapet" mellan vision och verklighet. Då behöver vi reflektera över en av vår tids stora utmaningar som speglas i frågorna: *Var står vi*

och *vart vill vi gå*? Och hur kan vi stödja varandra i att vara konstruktiva och kreativa i spänningsfälten? Dessa frågor kan fördjupa och förstärka den gemensamma läroprocessen.

För gruppen finns möjlighet att iakttä och analysera läget utan att dra förhastade slutsatser. Det kan vara lätt att förfalla till syndabockstänkande och anklagelser, inte minst gentemot sig själv eller "dom andra". Det sker när problem individualiseras eller människor och grupper skuldbeläggs för rådande systemfel. Sådant tänkande förlamar och vi behöver använda krafterna mer konstruktivt. Att se på varje slutsats som potentiellt förhastad kan vara frigörande, liksom att komma ihåg att frågorna är viktigare än svaren. När vi nyfiket utforskar frågorna, bortom "rätt och fel" eller "vi och dom", kan vi fortsätta växa som människor och grupper. Och när vi nyfiket lyssnar på varandra, kan var och en få möjlighet att bidra med sina perspektiv och erfarenheter till helheten. Lyssnande och öppenhet ger näring, medan kategoriserande och låsta positioner kan stoppa upp lärandet och blockera tänkandet. När vi vidgar våra synfält och förstår att vi är del av större helheter kan vi hitta nya svar som ger mer hållbara lösningar. Vi kan vara den förändring vi vill se i världen.

Reflekterandet möjliggör en *realistisk omvärlds- och lägesanalys* där vi tillsammans fördjupar oss i de globala hållbarhetskriserna och vad de betyder för oss lokalt. Inom systemteorin talar man om *emergens*, framväxande. I grupper handlar det om hur utforskningen och reflekterandet kan skapa utrymme för innovativa lösningar. För det krävs ett aktivt och djupgående lyssnande bortom orden och tidigare erfarenheter för att förstå såväl utmaningar som möjligheter. Vi behöver lyssna till oss själva, varandra, världen och ekosystemen. Ett sådant reflekterande och transformativt lärande kan födas i genuina möten, med stöd av relationell ekopedagogik. Det möjliggör en sann inre omställning som samtidigt

kan möta den globala krisen inom *lärande*, att vi som mänsklighet inte har korrigerat riktning trots mångårig kunskap om hoten mot våra livsmiljöer. Ekopedagogiken lyfter fram *lärande ekosystem* och tillsammanslärandet som förebild för hållbara lokalsamhällen.

3. Ekologisk känslighet – att närvara till oss själva

Det räcker inte med enbart intellektuell förståelse av globala kriser och deras påverkan på lokalsamhället. Vi behöver förstå med våra känslor. Ju mer detaljerad förståelse och erfarenhet, desto viktigare är det att ge utrymme till att *känna* effekterna för att få djupare insikt i vad som händer. Vad vi som globalt samhälle faktiskt gör med våra ekosystem och med varandra och hur detta påverkar framtida generationer. Vi behöver lära med alla sinnen och hela kroppen, inte bara för att förstå de komplexa utmaningarna utan också för att fördjupa våra längtor. Det vill säga, känslan av vilken värld vi vill leva i och hur vi kan bidra till den. Att öppna hjärtat, våga beröras och förundras över skönheten i världen, av naturens samspel och människors omtanke, är en form av "inre" handling som bygger motståndskraft och vilja att förändra till det bättre. Samtidigt kan den få stor effekt på världen då den bygger en stabil inre grund för att påverka. Sårbarhet blir styrka. När vi fördjupar vår känslomässiga förståelse kan vi börja omvandla insikter till konkret och hållbart agerande. Det handlar om förmåga till medveten närvaro, görande grundat i ett djupt varande. Vi börjar med att fråga: *Hur berörs vi? Hur känns det att leva i vår tids spänningsfält?*

I den industrimoderna västerländska kulturen finns en tendens att undvika obekväma känslor och upplevelser, som om de skulle vara meningslösa. Den tendensen har förstärkt dagens ohållbara utveckling där konsumtionen blivit en form av flyktbeteende, ett kollektivt missbruk. Konsumtionsmönstren understöds

av marknadsföring som utnyttjar våra längtor efter tillhörighet, gemenskap och bekräftelse. När vi istället vågar möta och närvara till våra känslor kan trenden brytas och vi kan tillgodose våra behov på mer konstruktiva sätt. Då kan vi upptäcka att alla känslor är värdefulla. Enligt författaren och aktivisten Joanna Macy kan vi hämta styrka i de obekväma känslorna om vi vågar gå in i dem: I sorgen över sakernas tillstånd kan vi finna en djup kärlek till världen som kan stärka vår vilja att förändra. I oron inför framtiden finner vi modet att möta riskerna och våga skapa nya drömmar. I ilskan över förtryck kan vi hitta en ostoppar passion. I tomheten kan vi finna öppenhet och nyfikenhet. När vi möter skammen kan vi finna stolthet och bakom skulden ansvar.

Den känslomässiga bearbetningen skapar förutsättningar för att fördjupa den omvärldsanalys som växer fram i gemensamt reflekterande. En intellektuell förståelse av utmaningarna och möjligheterna i vår tid behöver jordas och förankras i kroppslig medvetenhet, i mötet mellan hjärna, hjärta och hand. Känslorna hjälper oss att komma i kontakt med och tydliggöra våra behov i respons på kriserna. Den emotionella bearbetningen av omvärlden kan hjälpa oss att genomföra en realistisk *behovsanalys*. Vår ekologiska känslighet ger oss en mer komplex förståelse av de system vi ingår i. Vi lär oss känna av obalanser och hur de kan hanteras. På så sätt kan vi lära oss att leva mer i balans med oss själva, varandra, världen och naturen. Känslorna blir vår inre kompass som hjälper oss att leva i balans. Inom systemteorin finns principen om *homeostas*, jämvikt. Inte som ett statiskt tillstånd utan som ett dynamiskt och ständigt pågående samspel. Ett samspel som bygger på respekt och ömsesidighet. Detta emotionellt förankrade förhållningssätt kan vara till hjälp för att möta och läka den *mänskliga kris* vi ser idag i form av klimatångest och en känsla av meningslöshet.

4. Kulturellt berättande – att visionera

Alla kulturer och lokalsamhällen berättar en berättelse, medvetet eller omedvetet, som tillför mål och mening för vår existens. Dessa *kulturella berättelser* formar samhällets processer och strukturer, de "sitter i väggarna". Hur ändrar vi de gamla berättelserna så att vi kan ändra riktning för samhällen, lokalt och globalt? Vad består de nya berättelserna av? Hur kan vi medvetandegöra och berätta de visioner vi vill förmedla? När vi både intellektuellt och emotionellt förstår utmaningarna i globala hållbarhetskriser och knyter an till vår längtan efter meningsfulla sammanhang, kan vi få en tydligare känsla av de spänningsfält som behöver hanteras i vår tid. Då kan vi också förtydliga de visioner som kan vägleda våra handlingar i konstruktiv riktning. De nya berättelser eller metaberättelser som växer fram kan bära och vägleda skapandet av en hållbar fredskultur. En sådan kultur utgår från de nära relationerna i lokalsamhällen som integreras i jordens kretslopp. Ju mer levande vi kan gestalta och konkretisera berättelserna, desto mer verkan får de. Visionerna utvecklas vidare för varje människa som deltar. Levande visioner kan inte implementeras genom styrning ovanifrån, de växer fram nedifrån och inifrån. Några frågor som leder in på berättandets kraft: *Hur kom vi hit? Varför är vi här?*

Samtidigt som dessa hoppfulla berättelser tar form behöver vi medvetandegöra och granska de föråldrade berättelser som burit fram dagens ohållbara härskar- och dominanskultur. Dessa i grunden koloniala berättelser rättfärdigar överexploateringen av ekosystem och samhällen. Om vi inte synliggör dem, styr de oss i det tysta och omintetgör varje försök till förändring. Sådana berättelser består av *ogranskade antaganden*, exempelvis att vi människor är separerade från varandra och resten av skapelsen och därmed inte kan på-

verka utvecklingen. Eller att vi måste kontrollera och härska över naturen för att mätta våra behov, eller ständigt konsumera mer för att vara lyckliga. Ett besläktat antagande handlar om att förtingliga och objektifiera ekosystemen, inklusive oss själva. Andra säger att vi kan klara klimatkrisen utan att ändra oss själva, våra beteenden eller vårt tillväxtfokus. Att exempelvis marknadslösningar som ”grön” teknik, energi eller konsumtion ska rädda oss. Forskning har visat att dessa ekomoderna eller nyliberala antaganden tog över miljöagendan på 90-talet, vilket allvarligt fördröjt de genomgripande förändringar som behövs. Effekten har förstärkts av desinformation och klimatförnekelse, finansierad av oljebolag.

Enligt ekopedagogiken behöver alla stöd i att frigöra sig från koloniala strukturer, såväl ”förtryckta” som ”förtryckare”. Det sker när vi identifierar de koloniala berättelserna. Då kan vi också inse att det inte är fel på oss som art som inte förmått ändra riktning snabbare. Vi har bara styrts av felaktiga antaganden. Vi är inget misstag i evolutionen, vi har bara misstagit oss! Då kan vi skapa nya antaganden som respekterar planetens gränser. Det kan också vara frigörande att sätta ord på vad dessa berättelser gjort med oss. Vilka effekter de har haft på våra liv och samhällen och hur det känns. Berättandet kan läka kulturella sår, något vi kan lära från sannings- och försoningsprocesser i exempelvis Sydafrika. Frigörande kan även ske genom en vision om en mångfaldig värld som känns begriplig, meningsfull och påverkbar. Det vill säga ger en känsla av sammanhang eller *kasam* (Antonovsky). Begreppet *koherens* inom systemteorin förklarar att levande system behöver vara sammanhängande i det lilla och det stora. En global systemkris som kan mötas med detta förhållningssätt är den *kulturella krisen*, det vill säga bristen på hållbara kulturella berättelser som kan vägleda samhället. För att utveckla bä-

rande och meningsfulla visioner i ett lokalsamhälle, behöver man först ha genomfört ordentliga omvärlds- och behovsanalyser. De framtagna behoven definierar en riktning för det lokala engagemanget. Jordfredsgrupper utgår från behoven av hälsosamma livsmiljöer och relationer byggda på mångfald, inkludering och rättigheter för allt liv. Livsmedelsförsörjning blir en central fråga. Dagens matindustri är en av de största miljöbovarna genom beroendet av fossil energi, konstgödsel och jordbruksmetoder som utarmar jordarna. Det behövs en snabb omställning till lokal och regional matproduktion för att möta framtida behov – en vision som hanterar flera hållbarhetskriser. Maten är del av berättelsen om hållbara lokalsamhällen som svar på globala kriser, en vision alla kan delta i och bidra till.

Förhållningssätt för yttre fredsarbete

5. Lokal självorganisering – att organisera nedifrån

När deltagarna i en jordfredsgrupp har formulerat en vision eller kulturell berättelse de vill sprida, kan de börja diskutera hur de kan arbeta tillsammans för att förverkliga visionen och hur de lokala förutsättningarna ser ut. Självorganisering uppstår när gruppens handlingar hålls samman av och blir uttryck för en gemensamma berättelse, snarare än att vara separata händelser. Arbetet organiseras genom allas delaktighet i visionen snarare än genom en formell hierarki. Det är en process där gruppen skaffar sig mandat och behörighet att råda över sin egen verklighet i närsamhället – lokala rättigheter. Lokal organisering kan handla om att inventera vilka resurser gruppen har, materiella och inte minst vilka mänskliga resurser som finns tillgängliga. Vilka kompetenser, kunskaper och resurser finns som kan behövas i arbetet? Det kan vara icke-formella förmågor, något man är bra på eller

har lust att utveckla. Kanske kan gruppen hitta inspiration till att organisera gemensamma aktiviteter för att svara på olika behov som exempelvis samodling och samförsörjning, matlagning, musik, teater, naturvandringar, personlig hälsa. Inspiration som kan möjliggöra roligare lokalsamhällen och meningsfulla gemenskaper där alla får plats och kan bidra. Hållbara samhällen som byggs mer på lust än plikt, samhällen där mångfalden kan blomstra. Frågor som stärker den lokala självorganiseringen är: *Vad kan vi göra? Vad vill vi göra?*

Att organisera sig kan även handla om att gruppen behöver skaffa en beslutsordning. De behöver komma överens om hur man fattar beslut. I en demokrati är de vanligaste formerna enkel majoritet, kvalificerad majoritet eller koncensus. I processen fram till beslut diskuteras olika alternativ och förutsättningar där gruppen stärker sin demokratiska kompetens. Allas delaktighet är viktig för att besluten i slutänden ska kännas relevanta för alla berörda. Ett grundligt genomfört beslut kan frigöra allas handlingskraft när man tillsammans prövar i handling, för att sedan utvärdera och fatta nya beslut. Det är en process där tilliten i gruppen fördjupas. I ett bredare samhällsperspektiv kan självorganiserande beslutsprocesser bidra till en övergång från organisationskulturer baserade på kontroll och toppstyrning till tillitsbaserad styrning som växer fram nedifrån och inifrån gruppen – en fredskultur. Självorganisering är en viktig princip i systemteori. Detta förhållningssätt svarar på den *demokratiska krisen* i det industrimoderna samhället, genom att förstärka den lokala rådgivningen och det lokala mandatet.

6. Konstruktiv handling

Förmågan till självorganisering lägger grunden till gemensam och *konstruktiv handling*, med lokal förankring. Görandet blir långsiktigt hållbart när det förankras i ett stabilt varande. Påverkanskraften förstärks när den rotas i en

livgivande och frigörande samhörighet. Gruppen kan lära av tidigare omställnings- och fredsaktivism för att bygga en stark grund. En viktig process är att *formulera sin egen vision*. Då får gruppen något att agera *för*, istället för att förlora kraft och riktning genom alltför stort fokus på att vara mot oönskade förhållanden. Ibland är det viktigt att göra motstånd, att sätta tydliga gränser för att exempelvis stoppa förstörelse av lokala ekosystem. Samtidigt gäller det att lägga energi på att *bygga konstruktiva alternativ* och goda exempel. Att ta ställning för en vision som naturens rättigheter medför också ett arbete för att *förändra rådande tänkande*. Det är en systemförändrande handling som kan prägla allt vi gör, från att stoppa förstörelse till att bygga alternativ. Förankras handlingarna i våra ställningstaganden, om det vi gör bottenar i de vi är, blir effekten större och mer hållbar. Motstånd mognar till motståndskraft, kortsiktig reaktivitet blir långsiktig konstruktivitet. Det börjar med frågan: *Vad står vi för? Vad ska vi göra?*

Ett ställningstagande är i sig en kraftfull handling då människor gör sig till bärare av en vision som kan svara på verkliga behov. För jordfredsgrupper kan det gälla att agera lokalt för att svara på de globala utmaningarna om att återskapa kretsloppssamhället. Kretsloppen behöver slutas så lokalt som möjligt vare sig det gäller mat, energi, pengar eller annat. Gruppens engagemang kan påverka på flera nivåer. Det kan gälla en insändare eller utställning för att skydda en skog eller sjö. Eller anlägga en odling eller äng för pollinatörer. Eller främja lokal matproduktion i samspel med ekosystemen, "relationsmat" framför industri-mat. Kanske börjar det med att sätta upp en skylt i närmiljön: "Här råder naturens rättigheter". Handlingarna kan ge hävstångseffekter när de inte behandlas separat utan som del av större visionära berättelser. Det mångdubblar effekten i allt annat som görs genom att förändra samhällets tänkande, själva kulturen.

När kultur och synsätt ändras, förändras också strukturer och kunskap. Systemteoretiskt kan konstruktiv handling förknippas med *resiliens*, vilket betyder motståndskraft eller förmågan att möta och anpassa sig till förändringar utan att släppa visionen eller riktningen. Det innebär en förmåga att navigera genom utmaningarna utan att fastna i låsta positioner, handlingsförlamning eller utmattande ställningskrig. Att pröva sig fram och välkomna misstag som lärtillfällen. Den systemkris som kanske är viktigast att möta med handlingskraft är den *ekologiska krisen*. Vi behöver utforska praktiska lösningar för att samverka med jorden och naturen, istället för att kontrollera den.

7. Kreativt utforskande – att medskapa

Då ingen har slutgiltiga svar på hur en fredskultur blir till, behöver vi engagera oss i en utforskning där vi medskapare och prövar nya svar. Vi inspirerar andra när våra handlingar inte bara blir mekaniskt utförande utan del av ett kreativt utforskande som gestaltar hoppfulla berättelser. När vi som grupper agerar för fred med jorden och naturens rättigheter, en rättighetsbaserad fredskultur, kan självbild förändras. Istället för den gängse rollen som konsumenter och åskådare, kuggar i maskineriet, kan vi se oss som aktiva kulturskapare och medskapare i jordens livsväv – jordlingar. Resan från utförare och objekt till förändringsagenter och subjekt kan kallas individualisation, till skillnad från individualisering. Alla kan blomstra i sina unika gåvor till världen, när gruppen odlar ett tillåtande och nyfiket klimat – ett kreativt flöde bortom prestation. Det tillåtande klimatet öppnar möjligheter ”utanför ramarna” för att beröra och påverka. I medskapandet kommer motivationen inifrån när vi är i kontakt med kreativ lust och nyfikenhet.

Den utforskande resan står i centrum, snarare än målen. Kreativiteten möjliggör engagerad och besjälad handling som berör och utmanar. Och samtidigt som vi berör andra känner vi

oss själva mer levande. Vi kan börja med att fråga: *Hur vill vi beröra?* Hur kan vi förhålla oss kreativt utforskande så att engagemanget fortsätter inspirera och blir uthålligt?

Ett viktigt steg är att träna sig i att inte veta och vara beredd att släppa taget om vad vi tror oss veta. Att vara öppen för nya idéer utanför det vi redan vet – en form av innovativt lärande som i längden kan förvandla samhällets kulturella grund. Som bärare av visionära berättelser kan gruppen utveckla kulturellt ledarskap, individuellt och kollektivt. Berättelsen om fred med jorden kan gestaltas kreativt genom exempelvis manifestationer för biologisk och mänsklig mångfald. Andra kreativa uttrycksätt kan vara skrivande, poesi, sång, non-figurativ målning, improviserad dans eller lajv-teater. Berättelsen kan också uttryckas genom vardagliga handlingar som matlagning, odling eller utsmyckning av ett hem. Istället för att låsa sig i specifika former eller prestationskrav, kan lekens förhållningsätt vara en förebild. Där flödet hela tiden utvecklas och kan ta ny riktning med hjälp av feedback från resultatet. Ett centralt begrepp är *Homo Ludens*, den lekande människan som kulturskapare, av kulturhistorikern Johan Huizinga. Vilan är också viktig för kreativiteten, ingen musik utan pauser och tystnad! Och kanske måste vi tillåta oss ha tråkigt för att nya idéer och tankar ska kunna växa fram.

När konstruktiv handling rotas i nyfikenhet och kreativt utforskande kan resultat tyckas uppstå spontant, utan ansträngning. Delta-garna känner sig som del i helheten, som medskapare. Synergier uppstår när var och en bidrar med sina erfarenheter till helheten. När gruppens vision är en levande berättelse som ständigt omformas genom allas medskapande, kan den införlivas helhjärtat. Alla äger den. En systemteoretisk princip förknippad med detta kreativa förhållningsätt är *komplexitet*. Förmågan att förstå och samspela med komplexa helheter, att lyssna till många perspektiv

och röster. I förståelsen av sig själv som komplext och medskapande subjekt växer respekten för andra som rättighetsbärande subjekt med egenvärde. I det större perspektivet blir det naturligt att värna såväl lokalsamhällets som naturens rättigheter. Det är ett kulturellt medledarskap som svarar på *ledarskapskrisen* inom omställning till hållbarhet. Det behövs visionära ledare som vågar bära komplexa och delvis utmanande berättelser, som övar sig i att kreativt möta komplexa utmaningar i stort och smått. Vi behöver kliva in i vårt eget ledarskap och bli ansvariga medskapare.

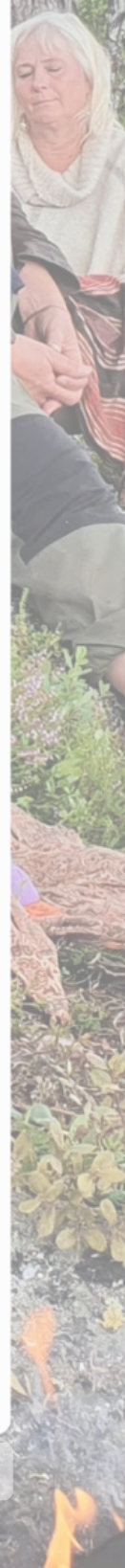
8. Mångfaldens intelligens – att integrera erfarenheter

Grupper som ständigt integrerar erfarenheter präglas av en inkluderande anda snarare än exkluderande. Respekten för allas perspektiv är viktig, liksom att alla perspektiv behöver respekteras mångfald. Att förstå styrkan i mångfald är centralt för att forma samhällen som efterliknar ekosystemens förmåga till anpassning och återhämtning. Hållbarhetskriserna handlar om att mångfalden urholkats. Omställning till hållbarhet behöver bygga på rätten till biologisk och mänsklig mångfald, inkludering, rättvisa och samverkan snarare än ”enfald” (eller monokultur), exkludering och konkurrens. Likriktning och standardisering skapar instabila samhällen. Ett exempel är när lokalt anpassade frösorter försvinner och ersätts av ett fåtal sorter från globala företag. Då kan sjukdomar och skadeinsekter snabbt orsaka kris i matproduktionen.

För att vara hållbart, resilient och regenerativt behöver lokalsamhället alla sina invånare med olika gåvor, kunskaper, kulturer och synsätt. Viktiga erfarenheter av mångfald återfinns hos etniska minoriteter, hbtqi-personer och urfolk som exempelvis samerna. Och i samhället i stort behövs även mångfald av lokalsamhällen – min by är inte som din by. Detta gäller även jordfredsgrupperna där mångfalden av alla

deltagare gör att gruppen kan bestå och vara vital, unik och levande. Mångfaldens fortlevnad säkerställs genom ett öppet, kontinuerligt och dynamiskt utbyte i gruppen och med omvärlden. Den kulturella berättelse som håller samman gemenskapen och ger mening kan inte heller standardiseras och likriktas. Gruppens berättelse behöver snarare präglas av olikheter, motsägelser och paradoxer, precis som en blomsteräng eller en artrik skog. En mosaik där alla röster får höras och respekteras som bidrag till helheten. Frågor som leder in på mångfaldens intelligens är: *Hur samverkar vi? Hur bygger vi en tillsammansrörelse?*

Mångfaldsperspektivet innebär en förståelse för gruppen som eget subjekt med egenvärde, en helhet som blir större än summan av delarna. 1 plus 1 blir 11. Mångfaldens intelligens skapar även förutsättningar för konstruktiv konfliktlösning, där konflikter kan hanteras som värdefulla bidrag till den fortsatta läroresan. Med det synsättet kan individuella konflikter betraktas som speglingar av dilemman som hela gruppen behöver hantera. Det innebär att vi ser gruppen ur ett meta- eller helhetsperspektiv. Problem beror inte på enskilda individer utan på att gruppen behöver lära sig något. Att våga möta, se och lära sig uppskatta olikheter möjliggör fördjupad medkänsla och omtanke i stort och smått, även för de mångfaldiga ekosystemen. Ibland kan det också handla om att våga klä av sig privilegier och se vilka normer och fördomar vi är styrda av. Mångfald som förhållningssätt är förknippat med den systemteoretiska principen om *diversitet*. Genom att främja mångfalden kan vi lösa *samverkanskrisen* i samhället, där stuprörstänkande förhindrar en effektiv omställning till hållbarhet. En vision med jordfredsgrupper är att den sammantagna effekten av alla aktiviteter kan bygga nätverk av större lärgemenskaper, en mångfaldsrörelse. Det är en rörelse som värnar samhällets grundpelare: demokrati, mångfald och hållbarhet.

Del C. Förslag på upplägg – översikt

Här ges övergripande riktlinjer för hur en studiecirkel kan läggas upp. Detta dokument är ett grundmaterial som kan bilda utgångspunkt för samtalsmaterial på temat "Hur skapar vi fred med jorden?" Förslag på syfte är att stödja deltagarna i att frigöra hopp och handlingskraft, individuellt och som grupp, som medskapare av en hållbar fredskultur. Tänk fritt och kreativt. Ju mer man lär känna materialet, desto enklare kan det vara att hitta egna upplägg. Vilka samtalsmiljöer vill du skapa utifrån det du läst? Kanske vandringar i lokala ekosystem? En samtals- och berättarcirkel runt elden? Eller en kreativ övning kring något som du känner dig hemma i? "Byggstenarna" i form av de olika fredsfrämjande förhållningssätten kan kombineras på olika sätt. Lita på din skaparkraft och utforska hur cirklandet kan se ut från ditt och ert perspektiv.

Nedan beskrivs några tankar på ett konkret och relativt traditionellt upplägg. Det utgår från fyra träffar, var och en med tre studietimmar á 45 minuter. Till detta läggs en rast på cirka 15 minuter, totalt 150 minuter. Varje träff utforskar två förhållningssätt ("teman"), i den ordning de har återgetts ovan. Ett alternativt upplägg som ger lite mer utrymme, kan vara fem träffar. Då tar första och sista träffen endast upp ett tema vardera, för att ha mer tid att komma samman respektive utvärdera.

I förslaget beskrivs kortfattat vad som kan behandlas vid varje tillfälle. Efterhand utvecklar samtalsledaren en egen förmåga att gestalta innehållet i en levande balans mellan presentationer av frågeställningar, dialoger i helgrupp eller mindre konstellationer, enskild reflektion, praktiska övningar, kreativa uttrycksätt och andra former av pedagogiska inslag.

En lärmiljö för samtalscirklar? Hyggesfritt skogsbruk i Sörmland.

Samtalsunderlättarens huvudansvar är att hålla en struktur för samtalet och driva processen framåt – att både ge utrymme för allas medskapande och se till att de viktigaste frågorna täcks. Det innebär ett flexibelt ledarskap där gruppen påverkar processen och målen ibland nås på andra sätt än planerat. En lämplig utgångspunkt är: "Det blir aldrig riktigt som man tänkt och oftast blir det bättre."

Träffarna kan disponeras på följande sätt:

- Inledning: 20–25 min
- Pass I: utforskning av ett tema, 40-45 min
- Paus: För fika eller annat, 15-20 min
- Pass II: utforskning av ett tema, 40-45 min
- Avslutning: ca 20 min

Oavsett vilka teman/förhållningssätt samtalsledaren väljer att lyfta vid en träff, är introduktionen och avslutningen likartad från gång till gång. Undantaget är första träffen där introduktionen tillägnas studiecirkeln som helhet, samt sista där avslutningen används till att sammanfatta processen och blicka framåt.

Introduktioner och sammanfattningar

Introduktion träff 1 (ca 25 min)

- Välkomnande, kort om syfte och bakgrund.
- Presentationsrunda – varför är du här?
- Överblick och sammanhang – en lärresa om att skapa fred med jorden.
- Dialog – hur bygga en trygg lärmiljö ihop?

Samtalscirkel diskuterar lokal självorganisering och hållbart ekobyggande.

Inledning för träff 2–4 (ca 20 min)

- Runda: Incheckning med delning.
- Återblick på förra träffen och resan hittills.
- Syfte och sammanhang för denna träff.

Avslutning för träff 1–3 (ca 20 min)

- Sammanfattning av träffen.
- Nästa steg och eventuella hemuppgifter.
- Runda: Utcheckning med delning.

Avslutning träff 4 (ca 25 min)

- Överblick över träffen.
- Överblick över hela läresan tillsammans.
- Dialog: Hur går vi vidare? Vad vill vi?
- Runda, utcheckning: Vad är jag tacksam över, vad tar jag med mig?

Utgå från frågeställningar

Detta upplägg utgår från frågor som möjliggör djupare utforskning av två förhållningssätt per träff. De två första träffarna tar upp fyra inre förhållningssätt som kretsar kring relationer, reflektioner, känslor och visioner. De två senare träffarna behandlar fyra yttre förhållningssätt som har mer att göra med organisering, handling, kreativitet och samverkan.

Vi kan likna processen och tillsammanslärandet vid ett träd där vi först bygger ett starkt rot-system i utforskandet av vilka vi kan vara som medskapare, för att sedan via stammen blomma ut i ett hållbart engagemang och görande. Vi behöver starka rötter för att grenarna ska kunna sträcka sig utåt, påverka världen och sprida livgivande fröer som får gro vidare – i smått och stort. Den djupa rotningen möjliggör friska grenar som klarar blåsväder utan att brytas av. Även om det vi gör skiftar över tid, säkerställer de åtta förhållningssätten att vi har riktning och sammanhang. Vi stärks som förändringsagenter och bärare av meningsfulla berättelser, där vi kan möta utmaningar och ta vara på möjligheter för att lära oss leva i fred med resten av skapelsen. Utforskandet vägleds av öppna frågor som kan ge upphov till ständigt nya svar. Att ställa frågorna tillsammans i en jordfredsgrupp, möjliggör en gemensam och meningsfull läresa. Träd behöver också varandra för att stå stadigt!

Illustrationen på nästa sida visar hur frågorna kan kopplas till de olika förhållningssätten.

Frågeställningar per träff

Detta förslag på upplägg bygger som nämnts på totalt fyra träffar och två frågor per träff.

Frågor för att utforska teman som berör förhållningssätt för inre fred, kursträff 1 och 2:

1. *Vilka är vi?* Vi möts, lär känna varandra och utforskar *relationell omtanke*.
2. *Var står vi?* Reflektion om *inre omställning*, vägen mellan verklighet och vision.
3. *Hur berörs vi?* Vi lär känna vår *ekologiska känslighet*, känslorna som en inre kompass.
4. *Varför är vi här?* Vilket *kulturellt berättande* har format oss, vilka visioner vill vi forma?

Frågor för att utforska teman som berör förhållningssätt för yttre fred, kursträff 3 och 4:

5. *Vad kan vi göra?* Vi utforskar att fatta beslut nedifrån genom *lokal självorganisering*.
6. *Vad ska vi göra?* Vi tar ställning och utforskar *konstruktiv handling* i stort och smått.
7. *Hur vill vi beröra?* Vår handling inspirerar andra när den blir ett *kreativt utforskande*.
8. *Hur kan vi samverka?* I tillsammansrörelsen integrerar vi *mångfaldens intelligens*.

Vid fem träffar behandlar första träffen fråga 1 och sista fråga 8. Träff 2 tar då upp fråga 2 och 3, träff 3 fråga 4 och 5 och träff 4 fråga 6 och 7.

Förberedelser, att tänka på

Cirkeln som utgångspunkt: Cirkeln symboliserar lärresan från linjärt industrisamhälle till cirkulärt kretsloppssamhälle. Den står också för samtalscirkeln, central i all folkbildning. Syftet är att skapa en lärmiljö där var och en känner sig hörd. I cirkelformen kan alla se varandra, allas erfarenheter räknas och alla är lika värda. Det är grunden för gruppens dialog och diskussioner, en möjlighet att bygga demokrati. Genom två sorts rundor byggs en närvaro som grund för lärandet, utöver den fysiska: I *delningsrundan* skapas känslomässig närvaro när alla kan dela om sitt personliga läge ("må-runda"), medan *reflektionsrundans* fokus på sakfrågor lägger till tankens närvaro. Vid behov kan tidtagning användas, exempelvis att var och en får en och en halv minut. Gruppen kan också öva sig i att gemensamt hålla tidsramarna för en runda och ansvara för att alla får utrymme. Man kan göra egna överenskommelser och se behov av andra sorts rundor än de nämnda. Några enkla rekommendationer:

- Delningsrundor, incheckning, utcheckning: 1) alla har sitt utrymme i cirkeln och får dela ostört denna tid; 2) allt som sägs i rundorna stannar i rummet; 3) vi kommenter-

rar inte varandras delningar efter att rundan är avslutad. Här är det bra att känna efter hur mycket jag vill dela för att jag ska känna mig bekväm i gruppen.

- Reflektionsrundor: 1) alla har sitt utrymme och får dela ostört denna tid; 2) det som sägs är gemensamt stoff som kommer hela gruppen till del och som andra deltagare kan bygga vidare på; 3) det som sagts kan bearbetas i ett öppet och reflekterande samtal efter rundan där ordet är fritt. Dialogen kan knytas ihop med en delningsrunda. 4) Det som sägs stannar i rummet.

Lyssnandet är den viktigaste gåvan i delningarna! Ju mer öppet, nyfiket och generöst lyssnande, desto mer vågar vi provtänka, provsäga och gå utanför tidigare erfarenheter. Då kan vi förvånas över vad vi själva har att säga. En viktig utgångspunkt är att den samlade visdom som finns i rummet behövs i medskapandet av en hållbar framtid. Då gäller det att lyssna för att ta vara på de gåvor som alla tillför gruppen. Vi lär av och med varandra!

Att ladda sig som ledare och ladda rummet: Se till att du känner dig så bekväm som möjligt, har gott om tid och har tagit hand om dig så att du känner dig i balans och är väl förberedd. Möblera rummet så att ni kan sitta i cirkel innan deltagarna kommer. Kanske smyckar du rummet med något som känns bra. Det kan vara blommor, stenar, en duk som är viktig för dig eller kanske något naturföremål eller annat som knyter an till det du väljer som tema för träffen. Förbered fika eller enkelt tilltugg om det finns möjlighet.

Kom ihåg att njuta av resan, att ha roligt mitt i allvaret. Bjud in till en mångfaldig resa. Undvik alltför färdiga svar, enfaldskultur och tvärsäkerhet. Samtalsledarens uppgift är att erbjuda en trygg och mångfaldig lärmiljö där alla kan lära av och med varandra samt att lyfta frågor och perspektiv som kan vägleda

utforskningen. Viktigast är nyfikenhet och reflektion, att inte veta och låta svaren visa sig.

Till sist två perspektiv från fjärilarnas värld om vad en liten grupp kan åstadkomma tillsammans. Det ena rör *fjärilseffekten*, hämtad från kaosforskning. Den beskriver hur en liten rörelse i en del av ett vädersystem – liknat vid fjärilens vingar – kan orsaka storm i en annan del. Det andra handlar om de imagoceller som uppstår i larvens förvandling till fjäril. Imagocellerna bär på programmet till den blivande fjärilen, men behandlas först som inkräktare av larvcellerna som söker förgöra dem. Men de kommer tillbaka, hittar varandra och börjar bilda små kluster och strängar. När de uppnått en kritisk massa, långt innan de är i majoritet, tar de över riktningen för hela organismen. Då inträffar transformationen där larven blir fjäril.

På samma sätt kan lokala basgrupper eller jordfredsgrupper bilda kluster och nätverka med andra, utifrån gemensamma visioner. Sådana grupper kan utgöra rötterna till en rörelse för en hållbar och rättighetsbaserad fredskultur, genom att i ord och handling bära och sprida en vision och berättelse om fred med och på jorden. En berättelse med potential att skapa ny riktning och sammanhang i vår tid då den kan upplevas som meningsfull, är inkluderande och understöds av dagens vetenskap. Även om den delvis utmanar rådande tänkande, kan den samtidigt bygga broar genom syftet att möjliggöra en mångfaldsrörelse där alla får plats och kan bidra med sina gåvor.

Bygge av gårdsgård i Hölö, Sörmland.